

Sovjet fengslet sin egen agent:

Han overlevde GULag

En nordmann som skulle bli svært godt kjent med Stalins GULag — og som overlevet — var finnmarkingen Osvald Harjo.

KNUT A. NILSEN

Da Harjo ble løslatt i november 1955, hadde han mer enn 13 års slavearbeid i Sovjetunionen bak seg. At han endelig slapp fri, skyldtes sannsynligvis en appell direkte til sovjetlederne fra Einar Gerhardsen under ett av vår daværende statsministers besøk i Moskva. Norske kommunister hadde derimot ikke lagt to pinner i kors for å få satt sin gamle partifelle fri.

For Harjo var kommunist da tyskerne kom til Norge. Han lot seg verve som agent for den sovjetiske etterretningstjenesten, og gikk helhjertet inn for oppgaven. Han greide å skaffe mange verdifulle militære opplysninger før han ble arrestert av tyskerne i 1942. Harjo klarte å ramme, og tok seg over til Russland. Men der fikk han en annen mottagelse enn han hadde regnet med: Han ble fengslet, anklaget for å være tysk spion — og dømt til 15 års straffarbeid.

Bok

Da Harjo ble løslatt, hadde han lovet medfang-

ene som ble igjen, å fortelle sannheten om Stalins umenneskelige slaveleirsystem. Året etter lå «Moskva kjenner ingen tårer» på bokhandlerdisken, og vakte voldsom oppsikt. Bokens tittel er rett og slett et gammelt russisk ordtak. For slaveleirs grusomhet var ingen ny oppfinnelse i dette landet. At Harjo nå kunne dokumentere at råskapen hadde fått enda bedre kår i det kommunistiske «paradis», rystet hans norske samtid.

Karelen

Efter den uventede mottagelsen i Russland ble Harjo sendt på straffarbeid i sovjetisk Karelen. Han ble satt til å utføre tungt arbeid i skogen, og forholdene slavearbeiderne levde under skilte seg ikke nevneverdig fra hva fanger i tyske konsentrasjonsleirer opplevet. Slitt

ILLE LØNT: Stalins mistenksomhet og hevntrang etter krigen kjente ingen grenser. Ikke bare norske frontkjemper ble sendt i konsentrasjonsleire, det gjorde også russiske krigsfanger som vendte hjem — og til og med folk som hadde vært hemmelige agenter for Sovjet under krigen. En av dem var finnmarkingen Osvald Harjo. Denne artikkel bygger på hans egen bok.

var forferdelig — stadig stupte noen døde om under tømmerhugsten. Underernæring og sykdom tok mange liv i leiren. Harjo nevner flere nordmenn som bukket under på grunn av de umenneskelige forholdene. Også han havnet på sykebrakken.

«Vi hadde hverken lak- en eller teppe under oss, vi lå rett på madrassen. Hver morgen måtte den vendes, fordi vi hadde gjort vårt fornødne på den. Det begynte å lukte», skriver han.

«Maten var dårlig på sjukebrakka også. En dag så jeg en russer som hadde fanget rotter og mus og

spiste dem. Jeg lærte meg fort hvordan jeg skulle gjøre det etter. Vi la en tøypose med snor i under senga, og når rottene var gått inn i posen, nappet vi den til oss. Posen slo vi mot veggen til rotta var død. Så stakk vi rotta inn i glørne i ovnen og svidde hårene av. Da den var stekt, holdt vi den i hodet og beina og gnagde den runde lille rotteskrotten i oss...

Alt som kunne spises, ble fortært. Vi spiste blant annet belteremmer og sko. De ble skåret opp og brent så vi kunne male lærbitene til pulver. Dette ble blandet i vann til en slags suppe.»

Før krigen var Harjo en kar på 70-75 kilo. På det magreste i GULag veiet han 39,8. I flere kritiske faser av fangelivet reddet det ham at han var landsmann av Fridtjof Nansen. Det gjorde inntrykk blant annet på en og annen gulag-leg.

Harjo ble sendt fra leir til leir. I en av dem ble de politiske fangene blandet med kriminelle, der hørte drap med til dagens orden. Mange av disse fangene var barn, gutter ned til 13 år. Men efter 1945 traff han også russere som var havnet bak piggetråd for annen gang. De hadde vært holdt som krigsfanger av tyskerne i Norge, for så å bli møtt med bøssepipen da de vendte hjem til sovjetstaten. Prisen for å ha vært fange hos tyskerne var

gjørne 25 nye år bak lås og slå...

Livstegn

Efter 12 år i GULag-helvetet mottok Harjo for første gang et livstegn utenfra: Det kom en hilsen fra Norges Moskva-ambassadør, Erik Braadland. En pakke fulgte også med, fylt med matvarer! Senere, da sovjetiske myndigheter endelig hadde vedgått at Harjo satt i fangenskap hos dem, mottok han pakker regelmessig. Norske myndigheter forhandlet med russerne om løslatelse.

I mai 1955 begynte det å komme bevegelse i fangemassen. De første utlendingsene fikk reise hjem. Et halvt år senere, i november, ble det endelig Osvald Harjos tur.

103705